

УДК 006.015.5

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-4-17>**Ковтун В.А.***кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Херсонського державного аграрного університету***Kovtun Valentyna***Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Finance
State Pedagogical University "Kherson State Agrarian University"*

НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

DIRECTIONS FOR MANAGING THE QUALITY OF AGRICULTURAL PRODUCTS

АНОТАЦІЯ

Становлення ринку якісного і безпечного продовольства є найважливішим стратегічним завданням національної економіки. Практичні дії з цього питання обумовлені об'єктивною необхідністю цивілізованого підходу до організації екологічно безпечного аграрного і промислового виробництва, збереження здоров'я і генофонду нації, формування державних заходів на інтеграцію екологічних обмежень у правову базу міжнародних зовнішньоторговельних відносин. Наведені показники якості аграрної продукції та їх значення і суть. Висвітлені методи оцінки рівня якості аграрної продукції та роль стандартів у найефективнішому сприянні активного впровадження нової техніки та технологій, економічному використанню сировини і матеріалів, продовженню строків зберігання продукції й збереженості у ній поживних речовин. Стандарти якості аграрної продукції забезпечують її безпечність для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля. Проаналізовані основні напрями управління якістю аграрної продукції через сприяння задоволення попиту, поліпшення матеріальної бази виробництва, забезпечення розширеного відтворення аграрного виробництва тощо. Підвищення якості аграрної продукції впливає на рівень продуктивності праці та на структуру виробництва; забезпечує підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, поліпшення матеріального стимулювання та соціального розвитку.

Ключові слова: якість, аграрна продукція, споживач, показники, стандарт, стандартизація, управління.

АННОТАЦИЯ

Становление рынка качественного и безопасного продовольствия является важнейшей стратегической задачей национальной экономики. Практические действия по этому вопросу обусловлены объективной необходимостью цивилизованного подхода к организации экологически безопасного аграрного и промышленного производства, сохранения здоровья и генофонда нации, формирования государственных мероприятий на интеграцию экологических ограничений в правовую базу международных внешнеэкономических отношений. Приведенные показатели качества аграрной продукции их значение и суть. Освещены методы оценки уровня качества аграрной продукции и роль стандартов в эффективном содействии активного внедрения новой техники и технологий, экономному использованию сырья и материалов, продлению сроков хранения продукции и сохранности в ней питательных веществ. Стандарты качества аграрной продукции обеспечивают ее безопасность для жизни и здоровья людей, животных, растений и охране природной среды. Проанализированы основные направления управления качеством аграрной продукции через содействие удовлетворения спроса, улучшения материальной базы производства, обеспечения расширенного воспроизводства аграрного производства и тому подобное. Повышение качества аграрной продукции влияет на уровень производительности труда и на структуру производства; обеспечивает повышение эффективности деятельности аграр-

ных предприятий, улучшения материального стимулирования и социального развития.

Ключевые слова: качество, аграрная продукция, потребитель, показатели, стандарт, стандартизация, управление.

ANNOTATION

The emergence of a market for quality and safe food is the most important strategic task of the national economy. Practical actions on this issue are conditioned by the objective necessity of a civilized approach to the organization of environmentally safe agricultural and industrial production, preservation of the health and gene pool of the nation, formation of state measures for the integration of environmental constraints into the legal basis of international foreign trade relations. The indicators of quality of agrarian products and their significance and essence are presented. The methods of assessing the quality level of agrarian products and the role of standards are highlighted in the most effective promotion of the active introduction of new technology and technologies, the economical use of raw materials and the extension of the shelf life of products and the preservation of nutrients in it. The quality standards of agrarian products ensure its safety for the life and health of people, animals, plants and the protection of the natural environment. In the field of production of quality and safe agricultural products, standards are most effective in promoting the active introduction of new technology and technologies, the economical use of raw materials, prolonging the shelf life of products and preserving nutrients in it. This will ensure the prevention of the sale of products that are hazardous to life, health of citizens and the environment will help the consumer in a competent choice of products. The main directions of quality management of agrarian products are analyzed through promotion of demand satisfaction, improvement of the material base of production, provision of expanded reproduction of agrarian production, etc. Improving the quality of agricultural products affects the level of productivity and the structure of production; ensures increased efficiency of agrarian enterprises, improvement of material incentives and social development. Quality agricultural products provide higher profitability of production and financial stability of the enterprise, increases its image, promotes the company's exit to the world market, more fully satisfies the needs of society in it, thanks to which a more favorable socio-psychological climate is formed in the state. Consequently, enterprises developing improved ways of managing the quality of agricultural products should undertake to introduce new technologies for growing crops in order to achieve domestic and world standards for its quality.

Key words: quality, agrarian products, consumer, indicators, standard, standardization, management.

Постановка проблеми. Якість аграрної продукції відіграє надзвичайно важливу роль у підвищенні її конкурентоспроможності та формуванні привабливого бізнес-середовища для аграрного виробництва. Економічне супер-

ництво аграрних підприємств, боротьба їх за ринки збуту зосереджуються не тільки на ціні, а і на нецінових факторах. За однакової ціни більшим попитом користується продукція, яка має вищу якість. Істотне поліпшення підприємством якості аграрної продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів дає йому можливість підвищувати ціну на неї, не втрачаючи при цьому своїх споживачів, а в деяких випадках навіть збільшуючи обсяг продажу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вагомий внесок у аналіз проблем особливостей напрямів управління якістю аграрної продукції і її значення на життя та здоров'я населення зробили такі вітчизняні вчені: Андрійчук В.Г., Горбонос В.Ф., Дементьев В.В., Гармашов В.В., Голубева У.Р., Загородній А.Е., Іванов Ю.Б., Капштик М.В., Ковальчук С.Я., Лихопій В.І., Оверковська Т.К., Семенюк Є.О., Туниця Ю.Т., Шпилевий В.А., тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В науковій літературі значна увага приділена розробленню основних механізмів управління якістю аграрної продукції та її вплив на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств та його покращення у цих суб'єктах господарської діяльності. Залишаються дещо дискусійними питання деяких складових управління якістю аграрної продукції. Незважаючи на значну кількість досліджень та відомі доробки вчених, проблеми у сфері управління та ефективної стандартизації якості аграрної продукції й наближення її до міжнародних стандартів потребують подальшого дослідження та конкретизації ключових принципів підтримки держави, що є актуальними і для цього необхідне подальше системне вивчення особливо в умовах інноваційного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є вивчення особливостей напрямів управління якістю аграрної продукції та її вплив на життя, здоров'я людей і на ефективність національної економіки. Висвітлити показники якості основних видів аграрної продукції та методи визначення її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість продукції – це сукупність її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням. Світовий досвід переконує, що якість продукції є функцією від рівня розвитку науково-технічного прогресу і ступеню реалізації його результатів у виробництві. Чим вища якість продукції, тим повніше задовольняються потреби споживачів і ефективніше вирішуються соціально-економічні проблеми розвитку суспільства. Підвищення якості продукції сільського господарства – це вирішальна умова її конкурентноздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Її конкурентноздатність визначає престиж держави і є вирішальним чинником збільшення її національного багатства [1, с. 3].

Найважливішими умовами споживача до аграрної продукції є її якість, товарний знак, стиль, розмір, сервіс, гарантія тощо. Кожен тип аграрної продукції повинен бути носієм різних конкретних властивостей, що відображають його корисність і відповідають певним вимогам людини. Кожному з типів аграрної продукції притаманні свої показники якості. Під показником якості розуміють кількісний вираз однієї або кількох однорідних властивостей продукції, що задовольняють певні потреби споживачів стосовно до її цільового призначення та умов використання.

Показник якості аграрної продукції кількісно характеризує ступінь її придатності та може виражатися класом, сортом, у балах, у відсотках тощо. До картоплі можуть висуватися такі вимоги, як придатність до швидко приготування, належне зберігання, добрі смакові якості, високий вміст крохмалю та інше. Цінність соняшнику оцінюється за вмістом у ньому жиру, який коливається в межах 42-53 %; пшениці – за вмістом клейковини (в межах 23-40 %). Молоко може бути екстра класу, першого, другого сорту і несортове. Водночас визначають вміст білку та його жирність, яка дорівнює 2,8-5,2 %. Якісні показники волокна льону-довгунцю оцінюються за шкалою сортономерів від 2-го до 28-го, але виробничим показником якості є волокнистість льону – від 18-25 %. Деякі види аграрної продукції мають специфічні показники якості. Усі показники якості поділяють на одиничні та комплексні. Одиничні характеризують якусь одну властивість продукції (вміст крохмалю в картоплі), а комплексні відображають кілька властивостей продукції – сортономер волокна льону-довгунцю [2, с. 84].

Для повного уявлення про якість аграрної продукції, необхідно кількісно виразити її властивості. Знайти конкретні шляхи підвищити рівень якості, можна тільки розрахувавши одиничні та групові показники якості і порівнявши їх із стандартами. Для оцінки рівня якості аграрної продукції використовують три методи:

1. Диференційний метод ґрунтується на безпосередньому використанні одиничних показників, він простий і дає змогу виявити відставання чи випередження по кожній властивості. Проте він не дає однозначної відповіді переваги тієї чи іншої аналогічної аграрної продукції. Однозначну відповідь можна отримати лише тоді коли всі показники, які оцінюється краще або гірше стандартів. У інших випадках необхідно подальше дослідження рівня якості іншими методами.

2. Комплексний метод представлений головним середньозваженим чи інтегральним показниками. Комплексний показник узагальнює усі або частково одиничні показники, він характеризує реальну якість і відображає основні техніко-експлуатаційні властивості аграрної

продукції і дає найважливішу оцінку її якості. Проте він практично не завжди відображає всі властивості, складові якості цієї продукції. Основною перевагою комплексного методу є забезпечення широкого застосування одночасного обліку будь-яких і у будь-якій кількості одиничних показників. Однак цей метод має суттєвих недоліків, знижує точність і достовірність одержаної оцінки через суб'єктивізм у встановленні коефіцієнтів вагомості та через взаємозумовленість одиничних показників, що призводить до багаторазовому обліку однієї і тієї ж властивості в комплексному показнику.

3. Інтегральний показник якості забезпечує найбільш повну оцінку якості аграрної продукції, враховує всю сукупність витрат на створення її і визначає економічну ефективність її виробництва. Інтегральний показник забезпечує однозначну економічну оцінку якості. Такий підхід відповідає ролі поліпшення якості аграрної продукції як одного з найбільш результативних напрямів управління безпосереднього підвищення ефективності аграрного виробництва. Інтегральний показник якості аграрної продукції є найважливішим для виміру рівня її ефективності [3, с. 142].

Вдосконалення механізму формування системи управління якістю у агропромисловому комплексі, яка виступає гарантом здатності, організації та управлінню стабільно виробляти та постачати продукцію визначеної якості набуває пріоритетного характеру. Розробка, впровадження, сертифікація та підтримання системи управління якістю в стані дієздатності є одним із стратегічних напрямів діяльності аграрних підприємств, що значно підвищує їх результативність, економічну ефективність та конкурентоспроможність на світовому ринку [1, с. 4].

До якості та безпеки продукції сільськогосподарства діють правила проведення обов'язкової стандартизації та сертифікації на відповідність стандартам продукції, яка може становити небезпеку для життя, здоров'я громадян і навколишнього природного середовища, встановлені декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. Залежно від виду аграрної продукції відповідним стандартом встановлюються вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, антибіотиків, гормональних препаратів, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників, підсолоджувачів, нітратів, нітритів, синтетичних барвників, сірчистого ангідриду, гістаміну, гелмінтів, ерукової кислоти тощо [4, с. 235].

Швидка зміна та інноваційний розвиток технологій дозволили застосовувати для виробництва і зберігання аграрної продукції хімічні речовини, які не були відомі раніше. Законом України «Про стандартизацію» визначено стандартизацію як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних завдань

з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву [5, с. 181].

Мету стандартизації конкретизують основні завдання, покликані забезпечити: безпечність аграрної продукції для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля; захист та збереження продукції сільськогосподарства, зокрема під час їх транспортування чи зберігання; якість сільськогосподарської продукції відповідно до рівня розвитку науки, техніки, технологій і потреб людей. Щодо вимог безпечності, то вміст шкідливих речовин у зерні пшениці не повинен перевищувати таких максимально допустимих рівнів (мг/кг): свинцю – 0,5; кадмію – 0,1; арсену – 0,2; ртуті – 0,03; міді – 10,0; цинку – 50,0. Максимальні рівні радіонуклідів вимірюються у Бк/кг: стронцію-90 – 20; цезію-137 – 50 [6, с. 93].

Згідно з вимогами стандарту молоко при закупівлі підрозділяється на три сорти: вищий, перший і другий. Молоко повинно бути одержано від здорових корів, охолодженим і профільтрованим. Стандартом регламентується тривалість зберігання молока у виробника до закупівлі. Вона не повинна перевищувати 24 години за температури зберігання не вище 4°C, 18 – 6°C і 12 годин – за температури не вище 8°C. Молоко оцінюється за такими показниками якості: густиною, кислотністю, загальним бактеріальним обсіменінням, вмістом соматичних клітин, чистотою (наявністю механічних домішок), вмістом жиру і білка.

Густина молока не повинна бути меншою 1027 кг/м³ за температури 20°C або відповідати точці замерзання –0,52°C. Якщо показники густини менші за зазначений рівень, це свідчить про наявність у молоці домішок води. Кислотність – важливий показник, що характеризує технологічну якість молока, можливість його використання для виробництва таких цінних продуктів, як сири. Для вищого і першого сортів молока кислотність повинна бути в межах відповідно 16-17 і 19° Т (Тернера), для другого сорту – 20° Т. Даним стандартом підвищені вимоги до бактеріальної забрудненості молока, хоч вони поки що уступають рівню вимог, які застосовуються в країнах ЄС. Для вищого сорту цей показник якості не повинен бути більше 300 тис. бактерій на 1 см³, для першого – 500 і другого сорту – 3000 тис. бактерій на 1 см³ (у країнах ЄС – не більше 100 000). Для забезпечення цього показника якості слід пам'ятати, що в охолодженому до 10°C молоці бактерії практично не розвиваються протягом 12 годин, а при охолодженні зразу після доїння до 4°C – 48 годин. Масова частка сухих речовин для молока вищого сорту повинна становити не менше 11,8 %, для першого – 11,5 і для другого сорта – 10 % [7, с. 6].

Завдяки поліпшенню напрямів управлінню якості аграрної продукції через сприяння повному задоволенню потреб споживача та формуванню іміджу підприємства; поліпшувати використання засобів праці й економію сировини та матеріалів; забезпечувати розширене відтворення, і раціонального використанню інших нецінових факторів аграрне підприємство може одержати не тимчасові переваги над конкурентами, як при зниженні ціни, а довготривалі, оскільки останнім потрібно досить багато часу, щоб удосконалити товар і внести необхідні зміни в технологію його виробництва [4, с. 237].

Висновки. Поліпшення якості аграрної продукції забезпечується шляхом комплексних, взаємозалежних, постійних заходів, що здійснюються напрямами управління її якістю. Застосування в аграрних підприємствах системи управління якістю продукції спрямовані на становлення, забезпечення та підтримку необхідного її рівня при плануванні, виробництві, реалізації та споживанні.

У сфері виробництва якісної та безпечної аграрної продукції стандарти найефективніше сприяють активному впровадженню нової техніки та технологій, економічному використанню сировини і матеріалів, продовженню строків зберігання продукції та збереженості у ній поживних речовин. Це забезпечить запобігання реалізації продукції, яка небезпечна для життя, здоров'я громадян і навколишнього природного середовища, буде сприяти споживачеві в компетентному виборі продукції. Якісна аграрна продукція забезпечує вищу прибутковість виробництва і фінансову стійкість підприємства, підвищує його імідж, сприяє виходу підприємства на світовий ринок, повніше задовольняє потреби суспільства в ній, завдяки чому в державі формується більш сприятливий соціально-психологічний клімат.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Туницька Ю.Т. Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку *Вісник НАН України*. 2012. № 7. С. 3-4.
2. Загородній А.Е. Якість сільськогосподарської продукції як фактор забезпечення продовольчої безпеки національної економіки. *Агросвіт*. 2015. № 22. С. 82-86.
3. Іванов Ю.Б. Конкурентоспроможність підприємства у умовах формування ринкових відносин. Харьков, РІО-92 ХДЕУ. 2017. 246 с.
4. Ковтун В.А. Соціально-економічний аспект якості аграрної продукції. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. № 25. С. 233-237.
5. Ковальчук С.Я., Оверковська Т.К. Економіко-правові аспекти екологізації аграрного виробництва в Україні [монографія] Вінниця: Едельвейс. 2013. 342 с.
6. Шпильовий В.А. Деякі аспекти екологічної безпеки виробництва продуктів харчування. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету*. 2013. № 8. С. 91-94.
7. ДСТУ 3662-97. Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі. К.: *Держспоживстандарт України*. 1997. 7 с.

REFERENCES:

1. Tunytsia Yu.T., Semeniuk E.O. and Tunytsia, T.V. (2012), "Factors of globalization and sustainable development strategy" ["Faktory` globalizaciyi ta strategiyi stalogo rozvy`tku"], Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine [Visnyk NAN Ukrainy], vol. 7, pp. 3-4.
2. Zagorodnij A.E. (2015) "The quality of agricultural products as a factor in ensuring the food security of the national economy" ["Yakist` sil`s`kogospodars`koyi produkciyi yak faktor zabezpechennya prodovol`choyi bezpeky` nacional`noyi ekonomiky"], Agrosvit No. 22 – pp. 82-86.
3. Ivanov Yu.B. (2017) "Competitiveness of the enterprise in the conditions of formation of market relations" ["Konkurentospro-mozhnist` pidpry`yemstva u umovax formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n"], – X.: RIO-92 KDEU, p. 246.
4. Kovtun V.A. (2019) "Socio-economic aspect of the quality of agrarian products" ["Social`no-ekonomichny`j aspekt yakosti agrarnoyi produkciyi"], Social and Humanitarian Herald [Social`no-gumanitarny`j visny`k], Kharkiv – No. 25, pp. 233-237.
5. Koval`chuk S.Ya. and Overkovs`ka T.K. (2013) "Economic and legal aspects of ecologization of agrarian production in Ukraine" ["Ekonomiko-pravovi aspekty` ekologizaciyi agrarnogo vy`robny`czstva v Ukrayini"], Vinnitsa: Edelweiss, p. 342.
6. Shpyl`ovy`j V.A. (2013) "Some aspects of the environmental safety of food" ["Deyaki aspekty` ekologichnoyi bezpeky` produktiv` xarchuvannya"], Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University [Zbirny`k naukovy`x prats` Cherkas`koho derzhavnoho tekhnolohich-noho universytetu], vol. 8, pp. 91-94.
7. DSTU 3662-97 (1997) "Cows milk is not assembled. Requirements for purchasing" ["Moloko korov`yache nezby`rane. Vy`mogy` pry` zakupivli"], K.: Derzhspozhyvstandart of Ukraine [Derzhspozhy`vstandart Ukrainy`], p. 7.